

MODA I PLANETA

Wpływ sektora odzieżowego
na środowisko i klimat

FASHION
CHECKER

Lipiec 2022

Fundacja Kupuj Odpowiedzialnie (FKO) jest ogólnopolską organizacją prowadzącą działalność na rzecz zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska, odpowiedzialnej konsumpcji i produkcji oraz przestrzegania praw człowieka i zasad ochrony środowiska w biznesie. Chcemy sprawić, by w gąszczu towarów i usług każdy mógł odnaleźć produkty wytworzone z poszanowaniem środowiska i godności pracowników, dlatego informujemy o tym, kto szyje nasze ubrania, jak kupić produkty żywnościowe bezpośrednio od rolnika czy gdzie szukać odpowiedzialnych producentów.

Dołącz do nas! Wsparcie takich osób jak Ty nadaje naszym działaniom sens. Włącz się w nasze kampanie, akcje uliczne, zbieraj z nami podpisy, prowadź zajęcia z młodzieżą.

www.ekonsument.pl/dolacz

Wspieraj nas! Tylko wsparcie takich osób jak Ty nadaje naszym działaniom sens.

www.ekonsument.pl/wesprzyj

Jeżeli masz pytania, napisz do nas:

info@ekonsument.pl

Clean Clothes Campaign (CCC) działa na rzecz poprawy warunków i wzmocnienia pozycji pracowników w globalnym przemyśle odzieżowym. CCC prowadzi kampanie krajowe w 18 krajach europejskich przy wsparciu sieci 250 organizacji na całym świecie. Fundacja Kupuj Odpowiedzialnie jest polskim partnerem CCC.

Więcej informacji: www.cleanclothes.org

Niniejsza publikacja została opracowana przez **Pro Ethical Trade Finland - Eettisen kaupan puolesta ry (Eetti)**, partnera Fundacji Kupuj Odpowiedzialnie w kampanii „Filling the Gap: Achieving Living Wages through improved transparency” współfinansowanej przez Komisję Europejską (DG DEVCO). Kampanię realizuje 17 partnerów sieci Clean Clothes Campaign z całej Europy (Polska, Holandia, Belgia, Niemcy, Austria, Chorwacja, Finlandia, Włochy, Czechy, Węgry, Szwecja), a także partnerzy z Indonezji, Chin i Indii.

Zdjęcie na okładce: Halfpoint

Tłumaczenie: Agnieszka Sobolewska

Redakcja wersji polskiej: Joanna Szabuńko, Joanna Sawicka-Gajin

Projekt graficzny wersji polskiej: Aneta Sitarz, manto

Publikacja jest współfinansowana ze środków Unii Europejskiej. Za treść publikacji odpowiada Fundacja Kupuj Odpowiedzialnie, poglądy w niej wyrażone niekoniecznie odzwierciedlają oficjalne stanowisko Unii Europejskiej.

SPIS TREŚCI

- 05 Wstęp
- 06 Przemysł odzieżowy i zmiany klimatu
- 08 Zagrożenia dla środowiska i zdrowia od upraw do fabryki
- 10 Odpady tekstylne
- 11 Reakcje branży
- 13 Wnioski
- 14 Rekomendacje

DHAKA, BANGLADESH
fot. www.shutterstock.com

WSTĘP

Konsumpcja i produkcja odzieży wymknęły się spod kontroli.

Popyt na ubrania wciąż rośnie, szczególnie w rozwijających się gospodarkach konsumpcyjnych na całym świecie¹. Według prognoz konsumpcja w sektorze odzieżowym ma do 2030 r. wzrosnąć o 63%, z dzisiejszych 62 milionów ton do 102 milionów ton – co odpowiada ponad 500 miliardom dodatkowych T-shirtów². Do 2050 r. ta liczba prawdopodobnie niemal się potroi³.

Jednocześnie, znacznie spadła częstotliwość użytkowania poszczególnych ubrań. Z ankiety przeprowadzonej w 20 krajach wynika, że konsumentki i konsumenci noszą dziś mniej niż 50% posiadanej garderoby⁴. Przeciętny Amerykanin kupił w 2019 roku 68 nowych sztuk odzieży. W 1980 roku – zaledwie 12. Połowę tych ubrań konsument lub konsumentka wkłada dziś najwyżej trzy razy⁵.

Oczywiście wszystko to ma katastrofalny wpływ na środowisko. Według różnych szacunków udział przemysłu tekstylnego w światowych emisjach CO₂ waha się od 3% do 10%⁶. Badania wskazują, że ten sektor powoduje znaczące zanieczyszczenia przemysłowe wód⁷: 35% mikroplastiku w wodzie pochodzi z prania tekstyliów⁸, a przy uprawie bawełny zużywa się więcej pestycydów, w tym środków owadobójczych, niż przy większości upraw innych roślin. Do wyprodukowania kilograma odzieży bawełnianej potrzeba nawet trzech kilogramów chemikaliów⁹.

Model biznesowy, na którym opiera się szybka moda (*fast fashion*), powoduje destrukcję zasobów społecznych i środowiskowych naszej planety. Nadmierna konsumpcja szybkiej mody narusza równowagę ekologiczną i oznacza nieodróżnione warunki pracy w fabrykach odzieżowych – zarówno planeta, jak i pracownicy i pracownicy nieodwracalnie ucierpią, jeśli na całym świecie nie zmienimy tego, w jaki sposób produkujemy, kupujemy i użytkujemy ubrania.

1 [Fibre2Fashion](#).

2 [A New Textiles Economy: Redesigning Fashion's Future](#) (2017), Ellen MacArthur Foundation, s. 19.

3 Tamże, s. 21.

4 [Fashion united](#).

5 Thomas, D., [The High Price of Fast Fashion](#), „Wall Street Journal” (2019).

6 Najnowsze badania – zob. [Climate feedback](#) lub [Quantis: Measuring Fashion](#). O znajdowaniu wiarygodnych danych na temat przemysłu tekstylnego: Alden Wickler: [Fashion has a misinformation problem. That's bad for the environment](#) (Vox).

7 [Textile Dyes: Dyeing Process and Environmental Impact](#) (Farah Maria Drummond Chequer, Gisele

Augusto Rodrigues de Oliveira, Elisa Raquel Anastácio Ferraz, Juliano Carvalho Cardoso, Maria

Valnice Boldrin Zanoni i Danielle Palma de Oliveira) (2012).

8 [Primary microplastics in the oceans](#), IUCN (Boucher, Julien i Friot, Damien.)

9 [A New Textiles Economy: Redesigning Fashion's Future](#) (2017), Ellen MacArthur Foundation.

PRZEMYSŁ ODZIEŻOWY I ZMIANY KLIMATU

Według niektórych szacunków globalne emisje gazów cieplarnianych z przemysłu odzieżowego są większe niż suma emisji z wszystkich lotów międzynarodowych i transportu morskiego¹⁰. Prognozy dotyczące oddziaływania tego sektora wskazują, że jeśli będzie dalej szedł obecną drogą, do 2050 r. może zużywać ponad 26% budżetu węglowego przewidzianego przy wzroście globalnej temperatury poniżej progu 2°C. A zatem na samą branżę odzieżową miałyby przypadać ponad jedna czwarta światowego budżetu węglowego¹¹. Emisje gazów cieplarnianych są generowane na wszystkich etapach łańcucha dostaw i wartości tego sektora, od produkcji surowców, przez przetwarzanie i produkcję, logistykę, aż po konserwację produktów przez konsumentów i ich wyrzucanie po zakończeniu użytkowania.

Stale rosnąca masowa produkcja odzieży powoduje istotne emisje CO₂, przyczyniające się do zmiany klimatu. Ma to negatywne konsekwencje dla mieszkańców narażonych krajów globalnego Południa, które często także produkują ubrania przeznaczone na sprzedaż w gospodarkach konsumpcyjnych na globalnej Północy. Skutki zmian klimatu już można zaobserwować, m.in. w postaci suszy i nieurodzaju w Indiach, powodzi w Indonezji czy wywołanych zmianami klimatycznymi klęsk żywiołowych w Bangladeszu. Kryzys klimatyczny zmusza ludność do migracji, co naraża ją na wyzysk w takich sektorach jak przemysł odzieżowy.

Zmiany klimatu już wpływają na społeczności w najbardziej narażonych krajach, w tym na pracowników przemysłu odzieżowego.

Jednym ze skutków zmian klimatu jest migracja wewnętrzna, która już teraz zwiększa narażenie pracowników w przemyśle odzieżowym na wyzysk¹². Dwie trzecie powierzchni Bangladeszu leży na wysokości poniżej 5 metrów n.p.m. Powodzie i rosnące zasolenie wód gruntowych w regionach przybrzeżnych

sprawiają, że ziemia nie nadaje się tu do uprawy, więc rolnicy coraz częściej porzucają gospodarstwa i przenoszą się do miast¹³, gdzie zasilają szeregi mieszkańców slumsów i szukają pracy m.in. w przemyśle odzieżowym¹⁴.

Pracownicy migracyjni są narażeni na wyzysk ze względu na brak sieci wsparcia społecznego i struktur rodzinnych, które często zapewniają pomoc w opiece nad dziećmi i ogólnie pozwalają zmniejszyć ryzyko lub bardziej równomiernie je rozłożyć. Jak można już zaobserwować w miejskich slumsach Dhaki i Ćottogramu, złe warunki mieszkaniowe, brak szkół i opieki zdrowotnej oraz ograniczony dostęp do czystej wody i higieny to tylko niektóre z konsekwencji szybkiego wzrostu liczby ludności na terenach wokół fabryk, związanego z migracją wewnętrzną¹⁵. Infrastruktura społeczna nie jest odpowiednio rozwinięta, by odpowiadać na potrzeby rosnącej populacji, co stwarza dalsze zagrożenie zdrowia i bezpieczeństwa osób pracujących w fabrykach.

W 2019 i 2020 roku potężne powodzie przetoczyły się przez obszary przemysłowe w Indonezji, zalewając miejskie slumsy, w których mieszkają pracownicy fabryk¹⁶. W indyjskim stanie Karnataka – dużym ośrodku produkcji odzieży – w 2019 roku 80% okręgów było dotkniętych suszą i klęską nieurodzaju. Rządowy think tank podał, że w 2030 roku 40% ludności Indii nie będzie mieć dostępu do wody pitnej¹⁷. Zmieniająca się pogoda ma także wpływ na rolników uprawiających bawełnę, zarówno w Indiach, jak i w innych częściach świata¹⁸.

10 Bank Światowy.

11 A New Textiles Economy: *Redesigning Fashion's Future*. Ellen MacArthur Foundation (2017), s. 20

12 Plowman, Anna (2016) *Bangladesh's Disaster Capitalism*.

13 Ifpri.org. (2018). *Sea Level Rise to Force 200,000 To Migrate from Bangladesh Coastal Areas*.

14 Marshall and Rahmann (2013)

15 *The Ready-Made Garment Sector and Children in Bangladesh*. (2015). [PDF] UNICEF, s.10-11.

16 *Bloomberg: Indonesia flood kills 30*. Sama Dżakarta, w której znajduje się wiele fabryk odzieżowych (zob. otwarty rejestr zakładów odzieżowych), tonie w wyniku zmian klimatycznych: 40% jej terenu leży dziś poniżej poziomu morza.

17 The Guardian: *Indian villages lie empty as drought...*

18 *Fair trade and cotton* (2020).

Mikrowłókna w próbkach wody pobranych z różnych niemieckich rzek na pokładzie Belugi II (kwiecień-czerwiec 2016)
fot. © Fred Dott/Greenpeace

ZAGROŻENIA DLA ŚRODOWISKA I ZDROWIA - OD UPRAW DO FABRYKI

Negatywny wpływ produkcji tekstylnej na środowisko często wiąże się także ze szkodliwymi skutkami dla ludzi. Materiały tekstylne można podzielić na te z włókien naturalnych i syntetycznych (sztucznych). Dwa najczęściej używane w produkcji odzieży materiały to poliester, który jest włóknem syntetycznym, oraz bawełna – włókno naturalne. Oba mają negatywny wpływ na środowisko naturalne. Również inne rodzaje tekstyliów i skóry szkodzą środowisku i zdrowiu pracowników.

Poliester wytwarzany z ropy naftowej

Poliester pozostaje najczęściej używanym włóknem na świecie – jego udział w globalnym rynku wynosi 52%¹⁹. To włókno syntetyczne, zależne od wydobycia paliw kopalnych, bo jest wytwarzane z ropy naftowej. Proces produkcji poliestru jest energochłonny i powoduje zanieczyszczenia wody – mikrowłókna uwalniają się zarówno do ścieków przemysłowych przy produkcji, jak i do szarej wody z prania podczas użytkowania poliestrowej odzieży²⁰. Z ubrań wykonanych z poliestru lub podobnych materiałów uwalnia się do oceanów pół miliona ton mikrowłókien rocznie, co odpowiada ponad 50 miliardom butelek plastikowych²¹. Te odpady dokładają się do już i tak poważnego zanieczyszczenia wód plastikiem²² szkodzącego zwierzętom i ograniczającego dostępność źródeł czystej wody.

Bawełna i pestycydy

Bawełna jest bardzo niezrównoważonym, a jednak drugim najczęściej stosowanym materiałem. Stanowi 23% globalnego rynku włókien i 90% włókien naturalnych wykorzystywanych w przemyśle tekstylnym²³.

Uprawa bawełny szkodzi ziemi i glebie z powodu ogromnego zużycia wody, a także stosowania pestycydów, w tym środków owadobójczych. Do wyprodukowania bawełny potrzebnej na jedną koszulkę potrzeba nawet 2700 litrów wody²⁴. Nawozy i pestycydy, które szkodzą planecie, zatruwają także pracowników^{25 26}.

Produkcja bawełny zagraża bezpieczeństwu żywnościowemu na obszarach już dotkniętych niedoborem czystej wody i jedzenia. Zasoby wodne zużywane do produkcji bawełny można by było wykorzystać do wytwarzania żywności w krajach, gdzie panuje głód i ubóstwo. Uprawa bawełny prowadzi też do wylesiania. Szacuje się, że do 2030 roku przemysł odzieżowy może wykorzystywać na swoje potrzeby ponad 115 milionów hektarów, które można by było spożytkować na uprawy służące do wykarmienia rosnącej liczby ludności²⁷.

Nadmierne stosowanie nawozów, pestycydów i innych środków chemicznych wciąż jest nagminne w uprawie bawełny, szczególnie w małych gospodarstwach, mimo postępów w technologii rolniczej. Bawełna zajmuje tylko 2,4% ziem uprawnych na świecie, ale jej uprawa pochłania 5,7% światowego zużycia pestycydów (i 16% środków owadobójczych)²⁸ – więcej niż którakolwiek z pozostałych głównych upraw²⁹.

19 [Textile Exchange](#) (2020). Preferred Fiber and Materials Market Report 2020, s.5.

20 [Avoiding Blind Spots: Promoting circular & Fair business models](#).

21 [Ellen MacArthur foundation.org](#). (2017). [Report creates vision for change](#).

22 [IUCN](#).

23 [It's time for a fashion revolution - white paper](#). (2015). Fashion Revolution, s.12.

24 [World Wildlife Fund](#). (2013). [The Impact of a Cotton T-Shirt](#).

25 [Pesticide Action Network UK](#). (2020). [Cotton - Pesticide Action Network UK](#).

26 Zob. także inne źródła dotyczące wpływu uprawy bawełny na środowisko: [Cotton and the environment](#). [Organic Trade Association](#) oraz [Cotton production at Aral Sea, Uzbekistan and Turkmenistan: The Aral Sea dries up due to irrigation for increased cotton production to feed the textile industry](#), [Environmental Justice Atlas](#).

27 [Global Fashion Agenda and Boston Consulting Group](#) (2017) [Pulse of the fashion industry](#), s.15.

28 [Pesticide Action Network](#), (2018). [Is cotton conquering its chemical addiction: a review of pesticide use in global cotton production](#) – New edition 26th June 2018.

29 [Pesticide Action Network](#): [A review of pesticide use in global cotton production](#) – New edition 26th June 2018.

Te chemikalia przenikają do wód gruntowych, zanieczyszczając duże obszary ziemi i zagrażając zdrowiu rolników oraz społeczności lokalnych. Tysiące osób uprawiających bawełnę i ich rodzin cierpi co roku z powodu zatrucia pestycydami³⁰.

Stosowanie pestycydów ma także istotne skutki społeczne dla rolników. Z badań wynika, że drobni rolnicy uprawiający bawełnę często zarabiają poniżej 2 dolarów dziennie, jednak są zmuszeni wydawać ponad 60% rocznych dochodów na pestycydy³¹. Jak wskazują raporty, z tymi trudnościami ekonomicznymi wiąże się nawet samobójstwa rolników³².

Bawełna organiczna może mieć mniej szkodliwy wpływ na środowisko niż bawełna konwencjonalna, bo przy jej uprawie nie stosuje się nawozów sztucznych ani syntetycznych pestycydów. Udział bawełny organicznej w światowym rynku włókien tekstylnych miarowo rośnie dzięki zwiększonemu popytowi, jednak wciąż pozostaje na poziomie poniżej 10%³³.

Chemikalia stosowane w produkcji tekstyliów, obuwia i akcesoriów są szkodliwe dla pracowników i środowiska.

Jedna czwarta wszystkich produkowanych na świecie chemikaliów jest stosowana przy produkcji tekstyliów³⁴. Środki chemiczne wykorzystywane przy wytwarzaniu skóry, wiskozy i innych materiałów szkodzą zdrowiu pracowników oraz mieszkańców okolic fabryk, bo zanieczyszczają źródła wody i niszczą ekosystemy.

PRODUKCJA WISKOZY ZANIECZYSZCZA LOKALNE ŹRÓDŁA WODY

Według raportu *Dirty Fashion* fabryki w Chinach i Indiach spuszczały nieoczyszczone ścieki do okolicznych jezior, rzek i strumieni. W Jiangxi w Chinach przemysł wiskozowy przyczynił się między innymi do zanieczyszczenia jeziora Poyang Hu, zabarwiając jego wody na czarno i zabijając ryby oraz krewetki. Donoszono o rosnącej liczbie zachorowań na raka, a mieszkańcy wiosek przestali pić wodę ze studni w obawie przed jej szkodliwymi skutkami dla ich rodzin i dzieci.

W Madhya Pradesh w Indiach stwierdzono, że fabryki wiskozy zanieczyszczają rzekę Ćambal, tak że przepływając przez wioski w dolnym biegu jej wody były czarne z czerwonymi smugami i miały intensywny zapach zgnilizny, co wskazuje na zawartość dwusiarczku węgla. Wśród okolicznych mieszkańców częste są przypadki raka i wad okołoporodowych, gdyż wody gruntowe i gleba zostały skażone zanieczyszczeniami przemysłowymi³⁵.

30 Więcej na temat istniejących badań i niewystarczającej sprawozdawczości w zakresie danych o narażeniu na kontakt z chemikaliami: Pesticide Action Network, (2018). *Is cotton conquering its chemical addiction*. s. 50

31 Cotton - Pesticide Action Network UK. (2020)

32 Fairtrade foundation (2015).

33 Textile exchange: Organic cotton.

34 Changing Markets. (2020). *Dirty fashion*.

35 Dirty Fashion: How pollution in the global textiles supply chain is making viscose toxic. (2017). Changing Markets Foundation.

ODPADY TEKSTYLNE

Do odpadów tekstylnych należą ścinki tkanin generowane w produkcji, nowe, niesprzedane sztuki odzieży oraz ubrania wyrzucane przez konsumentki i konsumentów, kiedy już ich nie chcą. Ogromna ilość takich odpadów trafia na wysypiska lub do spalarni. Co sekundę składowana lub spalana jest na świecie cała śmieciarka tekstyliów³⁶.

Znaczna część naszych odpadów odzieżowych trafia do oceanów albo jako całe ubrania, które z czasem się rozkładają w wodzie, albo w postaci cząsteczek – mikroplastiku z poliestru i podobnych materiałów, które uwalniają się podczas prania i przenikają do wody, powodując szkody w ekosystemach, gdzie są zjadane przez zwierzęta³⁷.

Boom odzieży używanej tworzy nowe wyzwania

Masowy napływ odzieży używanej do krajów afrykańskich powoduje problem z odpadami i szkodzi miejscowej produkcji włókienniczej, utrudnia też tworzenie miejsc pracy³⁸.

Branża odzieży używanej i ponownego wykorzystania ubrań jest proaktywną odpowiedzią na ostatnie trendy w modzie i mainstreamową krytykę nadprodukcji. Rodzą się jednak pewne obawy co do jej negatywnych skutków. Niesprzedane używane ubrania są często dostarczane na lokalne rynki w krajach globalnego Południa. W Ugandzie, na przykład, około 81% wszystkich sprzedawanych dzisiaj ubrań to odzież używana z Zachodu. Według licznych relacji ten napływ ubrań z drugiej ręki do krajów globalnego Południa niszczy lokalną gospodarkę tekstylną i krawiecką³⁹.

36 Ellen MacArthur foundation.org. (2017). *Report creates vision for change...*

37 IUCN.

38 CUTS: The impact of second hand clothes and shoes in East Africa.

39 BBC News. (2016). *Will East Africa ban used clothes?*

REAKCJE BRANŻY

Pojawiają się różne reakcje mające na celu łagodzenie lub rozwiązywanie problemów środowiskowych i klimatycznych powodowanych przez przemysł odzieżowy. Czy są skuteczne?

Taktyki CSR w zarządzaniu wizerunkiem marki

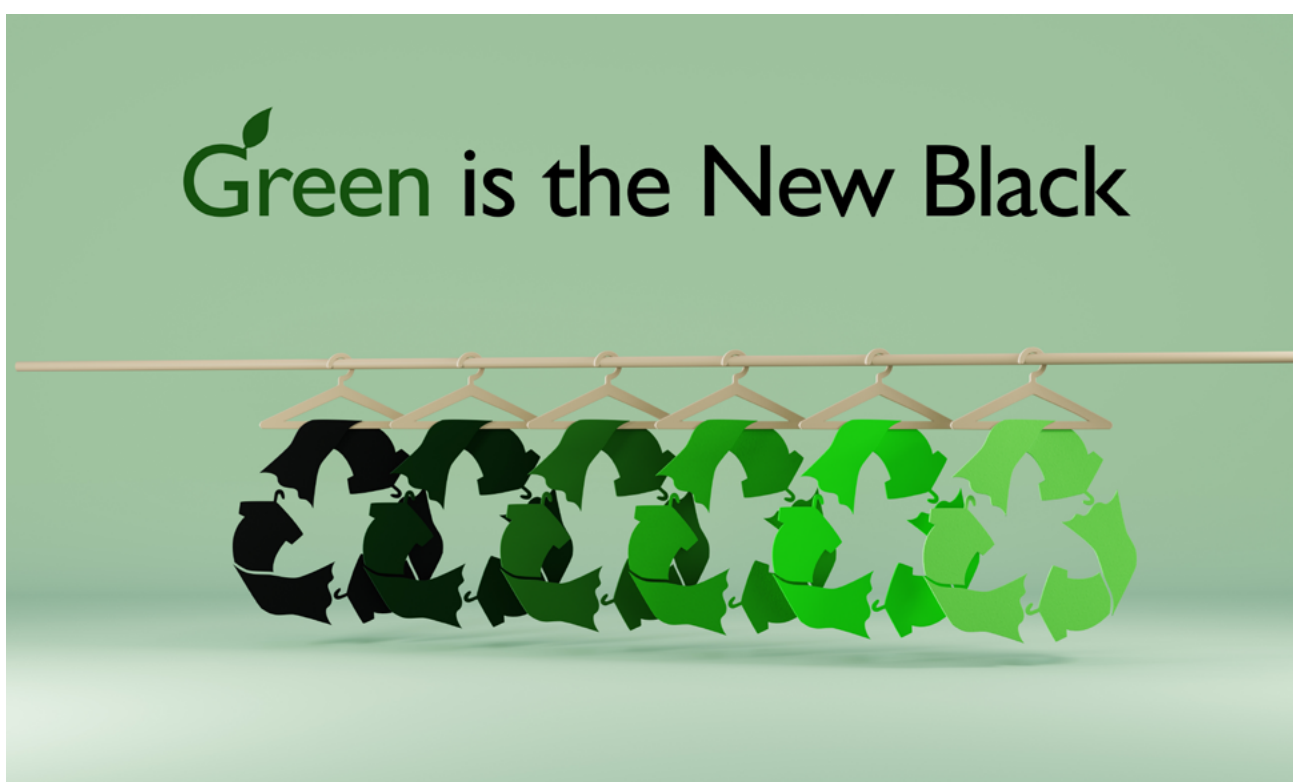
72% konsumentów i konsumentek uważa, że marki odzieżowe powinny być odpowiedzialne za to, co się dzieje podczas procesu produkcji. Ponad połowa (56%) deklaruje, że zniechęciłaby się do zakupu produktów marek kojarzonych z zanieczyszczeniem środowiska⁴⁰. Teoretycznie powinno to oznaczać, że konsumenci i konsumentki mogą wpływać na kształt branży i doprowadzić do zmian przez swoje nawyki zakupowe. W praktyce jednak marki bombardują ich licznymi certyfikatami i historiami CSR (społecznej odpowiedzialności biznesu), nad którymi pracują, celowo odwracając uwagę od dokładnej, krytycznej analizy. Często zajmują się tylko pewnymi obszarami z zakresu problemów ekologicznych i społecznych, ignorując pozostałe. Stosowanie marketingu CSR niemal uniemożliwia konsumentom dokonywanie

odpowiedzialnych wyborów. Mnożenie się tych taktyk w połączeniu ze słabą transparentnością oznacza, że marki mogą w coraz większym stopniu stosować greenwashing, zacierając w oczach opinii publicznej swój rzeczywisty negatywny wpływ na środowisko i nie rozwiązując prawdziwych problemów strukturalnych w swoich łańcuchach dostaw.

Gospodarka o obiegu zamkniętym a przyszłość mody

Koncepcja gospodarki o obiegu zamkniętym jako odpowiedź na problem odpadów w całej gospodarce światowej, jest podejmowana także przez progresywne podmioty branży odzieżowej. Koncepcja ta obiecuje rozwiązać niektóre z najbardziej palących problemów związanych z nadmierną eksploatacją zasobów oraz z odpadami. Sugeruje alternatywny model produkcji i konsumpcji, umożliwiający oddzielenie degradacji środowiska od wzrostu gospodarczego przez przekształcenie modelu biznesowego i tworzenie możliwości zrównoważonego rozwoju w granicach planetarnych.

40 *Dirty Fashion Disrupted: Leaders and laggards revealed*. (2019). Changing Markets Foundation, s. 16.

Strategia UE na rzecz tekstyliów zrównoważonych i o obiegu zamkniętym to jeden z priorytetów w Europejskim Zielonym Ładzie, w którym przyjęto także ambitne założenia Komisji co do środowiska wolnego od toksycznych substancji, pod hasłem „zero zanieczyszczeń”. Chociaż gospodarka o obiegu zamkniętym ma oferować rozwiązania kwestii szkód w środowisku powodowanych przez przemysł, nie odpowiada automatycznie na związane z nimi problemy społeczne i dotyczące praw człowieka. Miejsca pracy tworzone w wyniku innowacji w gospodarce o obiegu zamkniętym mogą mieć niepewny (prekaryjny) charakter, a w zakładach recyklingu może dochodzić do przypadków pracy przymusowej i łamania praw pracowniczych. Pojawiały się już doniesienia o pracy dzieci i pracy przymusowej przy sortowaniu tekstyliów w Europie i Indiach^{41 42}.

Dobrowolne kroki podejmowane przez korporacje nie przyniosą zmian

Przemysł odzieżowy zbyt długo sam sobie wystawiał cenzurkę. Audyty, przeprowadzane systematycznie przez firmy mające na celu sprawdzać, czy fabryki spełniają standardy społeczne i środowiskowe, wielokrotnie okazywały się zawodne. Ten system nie tylko nie przekazuje prawdziwych informacji o tym, co się dzieje na miejscu, w terenie, ale wręcz zwiększa stwarzane przez fabryki zagrożenie, bo audyty, które nie przedstawiają prawdziwego obrazu problemów ekologicznych i społecznych, dają fałszywe poczucie bezpieczeństwa.

Do kluczowych przykładów należą Ali Enterprises Factory, gdzie we wrześniu 2012 roku w pożarze zginęło 250 osób, zaledwie trzy tygodnie po przyznaniu jej certyfikatu SA8000 przez firmę audytorską RINA; oraz budynek Rana Plaza, który zawalił się w kwietniu 2013 roku, po pomyślnym przejściu audytów przeprowadzonych przez TÜV Rheinland⁴³. Z raportów^{44 45} wynika, że podobnie niewydolne są audyty dotyczące ochrony środowiska.

41 *East European "textile slaves" found by...*

42 *Textile Recycling Unravelling*. Arisa and Sympany. (2020)

43 *Fig Leaf for Fashion: How social auditing protects brands and fails workers*. (2019). Clean Clothes Campaign.

44 Tamże.

45 *Changing market reports*.

WNIOSKI

Negatywny wpływ na środowisko równa się negatywnym skutkom dla praw człowieka

Szkodliwy wpływ przemysłu odzieżowego na środowisko jest także problemem z zakresu praw człowieka. Uwikłanie branży modowej w globalny kryzys ekologiczny i społeczny nie jest kwestią przypadku, lecz efektem dekad dominacji gospodarczej i wyzysku. Wielonarodowe korporacje mające siedziby w krajach Zachodu od dawna wykorzystują zasoby ludzkie i naturalne biedniejszych krajów, by produkować tanie towary, kontrolować rynki i czerpać ogromne zyski, co jeszcze bardziej umacnia ich globalną pozycję i siłę.

Uboższe społeczności, zwłaszcza na globalnym Południu, gdzie produkuje się większość odzieży jako pierwsze mierzą się ze skutkami kryzysu klimatycznego – złą jakością powietrza, głodem, kryzysem zdrowia publicznego, suszami, powodzią i migracją⁴⁶. Systematyczne osłabianie pozycji i nieudzielanie głosu społecznościom pracowników z globalnego Południa uciszyło ludzi, którzy mogliby mówić głośno o niszczeniu zasobów naturalnych Ziemi i zrównoważonej produkcji⁴⁷.

Nie ma sprawiedliwości dla planety bez sprawiedliwości dla ludzi – i na odwrót. Należy podjąć istotne wysiłki, by umożliwić pracownikom i ich przedstawicielom objęcie centralnej roli we współtworzeniu zmian niezbędnych do naprawienia przemysłu modowego. Marki odzieżowe mają obowiązek i środki, by zapewnić godne płace w sektorze oraz zaradzić destrukcji środowiska, którą bezpośrednio lub pośrednio spowodowały.

W 2019 roku wielkość sprzedaży produktów przemysłu tekstylnego wyniosła 1,9 biliona dolarów⁴⁸. Około 97% zysków ze sprzedaży detalicznej przypada na dwadzieścia największych firm w sektorze⁴⁹. Majątek i zyski pozostają więc w rękach tej niewielkiej grupy

46 Więcej na ten temat – zob. Anna Plowman: [Bangladesh's Disaster Capitalism](#). (2016)

47 Więcej na ten temat – zob. [list otwarty](#) Wretched of the Earth do Extinction Rebellion.

48 Global Fashion Agenda (2019). [Pulse of the fashion industry](#).

49 Hanbury, M. (2018). *20 companies dominate the world's fashion industry. Here's who makes the list*. [Business insider website](#).

korporacji⁵⁰. Kontrastuje to z głodowymi płacami pracowników i pracowników fabryk odzieżowych oraz degradacją środowiska w krajach producenckich – takie są koszty tych ogromnych zysków. Z tej perspektywy widać wyraźnie, że samo przekształcenie produkcji nie wystarczy, jeśli zachowana zostanie nierówność ekonomiczna, a prawa pracowników nadal będą ograniczane.

Brak transparentności szkodzi środowisku i prawom pracowniczym

Zglobalizowany rynek jest słabo uregulowany, co hamuje tworzenie zabezpieczeń dla pracowników i środowiska. Nieustające dążenie do tańszej produkcji zachęca kraje o słabych rządach do konkutowania o zamówienia od globalnego biznesu przez obniżanie standardów: zarówno praw pracowniczych, jak i ochrony środowiska⁵¹. W przypadku środowiska cięcie kosztów prowadzi do takich praktyk jak nielegalne zrzucanie odpadów do rzek. Jeśli zaś chodzi o warunki pracy, pracodawcy coraz częściej stosują kontrakty krótkoterminowe, by unikać wypłacania dodatków za staż pracy i przymuszać do nadgodzin.

Koszty społeczne i ekologiczne dotyczą krajów producenckich, ale wartość sprzedaży produkowanych towarów rzadko je pokrywa. Oznacza to, że na niższych poziomach łańcucha dostaw często nie ma wystarczających środków na wypłacanie godnych płac, podniesienie efektywności energetycznej w fabrykach, zrównoważoną utylizację odpadów itd.⁵²

Ze względu na złożony charakter produkcji odzieży oraz brak danych o tym, gdzie szyje się ubrania, szkody ekologiczne i społeczne często są ukryte. Konsumenti i konsumentki, pracownice i pracownicy, rządy państw, a nawet firmy odzieżowe często nie wiedzą, kto dokładnie szyje naszą odzież. Rezultatem jest niekontrolowane łamanie praw pracowniczych i nadmierna eksploatacja zasobów naturalnych.

50 Nie ma danych statystycznych dotyczących liczby marek odzieżowych na świecie, ale w opracowaniu McKinleya State of Fashion badanych jest 326 globalnych firm.

51 Zob. np. tłumienie protestów w sprawie płacy minimalnej w Bangladeszu [tutaj](#) i [tutaj](#).

52 [Fixing Fashion: clothing consumption and sustainability](#). (2019). London: House of Commons Environmental Audit Committee, s.13-14.

REKOMENDACJE

Ludzie i planeta to naczynia połączone. Nie ma etycznego przemysłu odzieżowego bez równowagi ekologicznej na planecie. Jednocześnie nie da się rozwiązać kryzysu klimatycznego bez przestrzegania praw człowieka i praw pracowniczych wśród społeczności odczuwających już teraz konsekwencje zmian klimatu. Trzeba dać im możliwość decydowania, negocjowania zmian i współtworzenia przemysłu, który chroni zasoby społeczne i środowiskowe naszej planety.

Nadmierna konsumpcja narusza równowagę ekologiczną i oznacza niezrównoważone warunki pracy w fabrykach odzieżowych – zarówno planeta, jak i pracownice i pracownicy nieodwracalnie ucierpią, jeśli nie zmienimy szybkiej mody i globalnego modelu, na którym opiera się to, w jaki sposób produkujemy, kupujemy i użytkujemy ubrania.

Oto propozycje konkretnych kroków, jakie mogą podjąć firmy, rządy państw i Unia Europejska, by zareagować na niektóre z problemów przedstawionych w niniejszej publikacji:

ZAGDANIENIE

REKOMENDACJE

KLIMAT

Firmy powinny:

- Ustalić i podać do wiadomości publicznej oparte na badaniach naukowych cele zmniejszenia emisji CO₂ w całym łańcuchach dostaw, a następnie zdawać sprawozdania z ich realizacji. Tam, gdzie to możliwe i istnieją wiarygodne dane, obliczenia powinny opierać się na danych rzeczywistych zamiast na statycznych bazach danych.
- Współpracować z innymi podmiotami w sektorze, by zmniejszyć zużycie energii z paliw kopalnych w fabrykach zlokalizowanych w krajach wysokiego ryzyka. Można to zrobić np. za pomocą krajowych lub międzynarodowych inicjatyw wielostronnych obejmujących cały sektor⁵³.
- Przejść na modele o obiegu zamkniętym / inny miks materiałowy w ramach strategii redukcji gazów cieplarnianych.
- Przestrzegać praw człowieka i zapewniać godne płace. Umożliwia to pracownikom walkę o swoje prawa, w tym prawa środowiskowe, czy też adaptację do zmian klimatu.

Rządy państw oraz UE powinny:

- Zadbać o realizację krajowych celów neutralności klimatycznej.
- Stosować podejście do pomiaru emisji oparte na konsumpcji towarów i usług (uwzględniające bezpośrednio emisje gazów cieplarnianych a także te z całego cyklu życia produktu) oraz zdefiniować sektorowe cele redukcji emisji w oparciu o badania naukowe.
- UE musi kontynuować terminowe wdrażanie propozycji Europejskiego Zielonego Ładu ogłoszonych w grudniu 2019 roku, co obejmuje przyjęcie unijnego prawa klimatycznego przewidującego cel zmniejszenia emisji o 65% do 2030 roku;

⁵³ Do ustanowienia takiej współpracy dąży np. niemieckie Partnership for Sustainable Textiles (PST). Inicjatywy są omawiane z członkami z organizacji społeczeństwa obywatelskiego, a we wdrażaniu muszą brać udział takie organizacje należące do PST i/lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego w kraju producenckim. Innym narzędziem, z którego mogą korzystać firmy przy zmniejszaniu zużycia energii z paliw kopalnych w zakładach produkcyjnych w krajach wysokiego ryzyka jest Amfori BEPI. Więcej – zob. Finnwatch: [Supply chains as black as coal](#).

dekarbonizację energochłonnych gałęzi przemysłu poprzez unijną strategię przemysłową; nowe prawo unijne dotyczące wylesiania, zapewniające, że produkty na rynku UE nie są powiązane z wylesianiem, degradacją lasów ani niszczeniem ekosystemów; uwzględnienie zrównoważonej niebieskiej gospodarki we wdrażaniu Europejskiego Zielonego Ładu; ustalenie w unijnym planie działania dotyczącym gospodarki o obiegu zamkniętym głównego celu zmniejszenia śladu materiałowego UE o połowę do 2030 roku; zmobilizowanie dodatkowych funduszy publicznych i prywatnych do finansowania Zielonego Ładu; oraz włączenie Europejskiego Zielonego Ładu do procesu tworzenia unijnego budżetu zewnętrznego oraz Instrumentu Sąsiedztwa, Rozwoju i Współpracy Międzynarodowej.

- UE musi zaoferować wsparcie państwom trzecim, by przestrzegały tych samych zasad co kraje europejskie.

ZANIECZYSZCZENIA I WODA

Firmy powinny:

- Zwiększyć transparentność w gospodarowaniu ściekami i chemikaliami.
- Zastąpić niebezpieczne substancje chemiczne bezpieczniejszymi zamiennikami; zadbać o tworzenie spisów chemikaliów; szkolić dostawców w zakresie bezpiecznego użytkowania chemikaliów, obchodzenia się z nimi i ich utylizacji; zapewnić dokładność danych o ściekach; wspierać i wносить wkład w tworzenie dostępnych publicznie Rejestrów Uwalniania i Transferu Zanieczyszczeń.
- Zmniejszyć pozyskiwanie i przetwarzanie materiałów pierwotnych i zwiększyć wykorzystanie bardziej zrównoważonych materiałów (bawełny organicznej z upraw zasilanych wodą deszczową lub bawełny i poliestru z recyklingu) oraz alternatywnych włókien, takich jak konopie, len i lyocell. Firmy muszą przygotowywać sprawozdania ze swoich postępów w zwiększaniu zastosowania bardziej zrównoważonych materiałów w stosunku do całkowitego zużycia surowców.
- Minimalizować skażenia i zanieczyszczenia związane z produkcją odzieży oraz prowadzić działania naprawcze.

Rządy państw oraz UE powinny:

- Przemysł odzieżowy charakteryzuje się nadmierną konsumpcją. Aby osiągnąć cel strategii unijnej, jakim jest tworzenie wzorców zrównoważonej konsumpcji i produkcji o obiegu zamkniętym, UE nie powinna rezygnować z opracowania wiążących reguł i celów dla państw członkowskich i firm, dotyczących rozszerzonej odpowiedzialności producenta, emisji CO₂, gospodarowania odpadami oraz pozyskiwania i przetwarzania surowców i chemikaliów.
- Rozporządzenie UE w sprawie wyrobów włókienniczych wprowadza obowiązkowe etykietowanie produktów tekstylnych, ale informacje na etykiecie są ograniczone do nazwy włókna, składu surowcowego i instrukcji prania. Komisja musi zbadać możliwości wzmocnienia znaczenia etykiety przez dodanie informacji o aspektach cyrkularności (trwałości i zawartości materiałów z recyklingu), substancji chemicznych, emisji gazów cieplarnianych i potencjalnym uwalnianiu mikroplastików⁵⁴.

54 Fair and sustainable textiles: European civil society strategy. (2020).

**GOSPODARKA
O OBIEGU
ZAMKNIĘTYM****Firmy powinny:**

- Ustalić jasne cele zmniejszenia ogólnej ilości odpadów wytwarzanych w ich łańcuchach wartości.
- Przemysleć na nowo modele biznesowe i odejść od logiki maksymalizacji zysków, przechodząc do tej motywowanej realizacją misji. Podejście cyrkularne może pomóc firmom tworzyć wartość przez oddzielenie zysku od wielkości produkcji, przez spowolnienie, zawężenie i/lub recykling zasobów, a także zmniejszenie ilości odpadów i zużycia nowych materiałów i surowców.
- Łączyć zmniejszenie produkcji z poszanowaniem praw pracowniczych i zapewnieniem sprawiedliwych społecznie programów transformacji.
- Egzekwować realizację celów społecznych w całym swoich łańcuchach wartości przez wprowadzenie wskaźników społecznych i środowiskowych oraz proces należytej staranności, poprzez politykę zaopatrzeniową firmy i inicjatywy sektora prywatnego.
- Finansować zarządzanie końcem cyklu życia produktów, które wprowadzają na rynek. Programy rozszerzonej odpowiedzialności producenta (ROP) mogą być tu użytecznym instrumentem, o ile odzwierciedlają hierarchię odpadów i są oparte na demokratycznym zarządzaniu, z udziałem podmiotów społeczeństwa obywatelskiego i przedsiębiorstw społecznych⁵⁵.

Rządy państw oraz UE powinny:

- Zapewnić zastępowanie linearnych modeli biznesowych modelami cyrkularnymi, opracowując szeroko zakrojone ramy polityki stanowiące zachętę dla stosowania modeli cyrkularnych.
- Zakazać spalania i składowania na wysypiskach niesprzedanych towarów, które można wykorzystać ponownie lub poddać recyklingowi.
- Sprawić, by firmy sprzedaży detalicznej odzieży wzięły odpowiedzialność za wytwarzane przez siebie odpady w ramach programu rozszerzonej odpowiedzialności producenta dotyczącego tekstyliów, a także nagradzać firmy, które podejmują pozytywne działania w celu redukcji odpadów. Dyrektywa ramowa w sprawie odpadów już przewiduje oddzielną zbiórkę tekstyliów od stycznia 2025 roku. Wymaga to istotnej poprawy zbiórki odpadów tekstylnych we wszystkich państwach członkowskich.
- UE musi opracować ramy zintegrowanej polityki produktowej dla produktów tekstylnych, w oparciu o wnioski z wdrażania dyrektywy Ecodesign (Ekoprojekt). Producenci będą musieli spełnić wiążące prawnie minimalne wymagania dotyczące projektowania, by mieć dostęp do rynku UE⁵⁶.
- UE musi zapewnić, by produkcja poza UE (produktów wprowadzanych na rynek UE) musiała spełniać takie same standardy jak produkcja na terytorium UE, wprowadzając restrykcje dotyczące importu niebezpiecznych chemikaliów (SVHC i innych). Produkty z materiałów z recyklingu powinny spełniać takie same minimalne wymagania środowiskowe jak produkty z materiałów pierwotnych. Minimalne wymagania dotyczące produktów oraz materiałów z recyklingu powinny być uzupełnione o minimalne wymagania w kwestiach społecznych, praw człowieka oraz zarządzania⁵⁷.

55 Fair and sustainable textiles: European civil society strategy (2020), s. 15.

56 Tamże.

57 Tamże.

TRANSPARENTNOŚĆ I REGULACJE

Firmy powinny:

- Zwiększyć transparentność w łańcuchach wartości, np. podpisując Transparency Pledge – zobowiązanie do transparentności dotyczące ujawniania danych dostawców.
- Wymagać od dostawców solidnego sprawozdawstwa w zakresie zarządzania środowiskowego i zwiększyć transparentność w zakresie gospodarowania odpadami, ściekami i chemikaliami.
- Poprawić praktyki i politykę zaopatrzeniową oraz podnieść ceny FOB, tak by umożliwiały dostawcom zarządzanie ryzykiem środowiskowym i związanym z odpadami, przestrzeganie przepisów BHP i zapewnianie pracownikom godnych płac.
- Wspierać opracowanie i wdrażanie krajowych i międzynarodowych przepisów prawnych dotyczących należytej staranności w zakresie limitów emisji, materiałów i surowców, gospodarki odpadami oraz wykorzystania chemikaliów w tym sektorze.

Rządy państw oraz UE powinny:

- Wprowadzić ambitne ustawodawstwo o obowiązkowej należytej staranności w zakresie praw człowieka i ochrony środowiska, zamiast polegać na dobrowolnych krokach – nałożyć na firmy obowiązek przestrzegania praw człowieka w ich działalności oraz w łańcuchach dostaw. Obejmuje to: transparentność procesu należytej staranności, łańcucha dostaw i wynagrodzeń w łańcuchu dostaw, przestrzeganie praw pracowniczych i praw równości płci oraz świadomość zagrożeń i praw w całym łańcuchu dostaw, zgodnie z zasadą „nie zostawić nikogo samemu sobie”⁵⁸.
- Wzmocnić dyrektywę w sprawie sprawozdawczości niefinansowej, tak aby:
 - a. sprecyzować jasne wymagania dotyczące sprawozdawczości na temat zagrożeń i łamania praw człowieka oraz zarządzania takimi przypadkami, w oparciu o Wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka, oraz pozwolić na tworzenie dalszych kryteriów sprawozdawczości na temat określonych zagrożeń w poszczególnych sektorach;
 - b. wymagać ujawniania łańcucha dostaw (jednostek produkcyjnych i zakładów przetwórczych) przynajmniej od firm w sektorach wysokiego ryzyka, takich jak sektor odzieżowy, gdzie często dochodzi do naruszeń. Lista dostawców powinna obejmować informacje do odczytu maszynowego dotyczące wszystkich jednostek produkcyjnych i zakładów przetwórczych, a także nazwę, adres i firmę macierzystą przedsiębiorstwa, rodzaj wytwarzanych produktów i liczbę pracowników w każdym zakładzie.
- Zadbać by umowy handlowe były w pełni spójne z umowami międzynarodowymi, wymogami i celami zrównoważonego rozwoju, aby unikać negatywnego wpływu na przyrodę i ludzi.
- Zapewnić, by przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego – związki zawodowe, organizacje pozarządowe i grupy pracownicze – byli zapraszani do wnoszenia wkładu w projektowanie kroków przybliżających nas do gospodarki o obiegu zamkniętym (cyrkularnej). Istotny wkład ze strony i w imieniu obecnych i przyszłych pracowników ma ogromne znaczenie w tworzeniu przyszłego przemysłu, który stawia czoło równocześnie wyzwaniom ekologicznym i społecznym⁵⁹.

⁵⁸ Niniejszy dokument jest częścią projektu Living Wage Through Transparency. Pełna lista rekomendacji dotyczących transparentności – zob. [Position Paper on Transparency](#) (2020).

⁵⁹ Np. [Just Transition Centre](#), założone przez ITUC, działa na rzecz dialogu społecznego między pracownikami wraz ze związkami zawodowymi, społecznościami, przedsiębiorstwami i rządami państw, by zapewnić, że pracownicy są reprezentowani podczas planowania sprawiedliwej transformacji do gospodarki niskowęglowej.

- Zapewnić, by strategia UE dotycząca wyrobów włókienniczych, mająca na celu wprowadzenie zrównoważonych modeli produkcji i konsumpcji o obiegu zamkniętym, wspierała wiążące reguły i cele dla państw członkowskich i firm dotyczące rozszerzonej odpowiedzialności producenta, emisji CO₂, gospodarki odpadami oraz pozyskiwania i przetwarzania surowców i chemikaliów.

Konsumentki i konsumenci oraz obywatelki i obywatele mogą:

- Domagać się zarówno sprawiedliwości społecznej, jak i środowiskowej w przemyśle odzieżowym, począwszy od zmiany modelu biznesowego.
- Wspierać organizacje społeczeństwa obywatelskiego i zwracać się do decydentów w sprawie rozwiązywania problemów strukturalnych dotyczących środowiska i pracowników.

KUPUJ ODPOWIEDZIALNIE

www.ekonsument.pl